

Mustafa KALKAN
İSLÂM COĞRAFYASI'NDA ve KAFKASYA'DA KURULAN
DEVLETLERE AİT PARALAR

AHISKALI MİHRALİ BEY KOLEKSİYONU

İstanbul-2024

**TARİHTE TÜRKLER, KULLANDIKLARI PARALAR ve
SANAT ESERLERİ SERİSİ**

AHISKALI MİHRALİ BEY KOLEKSİYONU

İstanbul-2024

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
TEŞEKKÜR.....	IX
KISALTMALAR.....	XII
ÖNSÖZ.....	5
GİRİŞ	9
EMEVİLER (ÜMEYYEOĞULLARI).....	10
(H.40-133/M.661-750).....	10
ANONİMLER.....	11
II. CONSTANS, H.20-48/M.641-668.....	13
MUAVİYE, H.40-61/M.661-680.....	13
ABDULMELİK İBN MERVAN, H.65-86/M.685-705.....	14
ARAB-SASANİ SİKKELERİ, FERRUHZADİ GUSN-ANASON, H.76/M.695-6	16
ANONİMLER.....	20
VELİD BİN ABDULMELİK, H.86-96/M.705-715	26
ANONİMLER.....	28
VELİD BİN ABDULMELİK, H.86-96/M.705-715	30
ÖMER BİN ABDÜLAZİZ H.98-102/M.717-720	34
HİŞAM BİN ABDULMELİK, H.105-126/724-743	35
EMİR EL-VELİD BİN TALİD, H.114-121/M.732-739	42
UBEYDULLAH, H.116-124/M.734-742	44
ANONİMLER.....	45
VALİ ABDUL ALA BİN İYAD, H.124/M.742-3	47
ANONİMLER.....	48
VALİ MERVAN BİN BİŞR, H.126-130/M.744-748	48
VALİ KATİRAN İBN AKAME, H.127-128/M.745-746	49
EMİR ED-DAHAK BİN KAYS, H.128-130/M.746-748	50
ANONİMLER.....	51
VALİ SALİM BİN EL-MUSEYYİB, H.129/M.746-7	51
İŞHAK İBN MÜSLİM İBN RABİA EL-UKEYLİ, H.132/M.749	52
EMİR HİŞAM BİN AMR, H.126-133/M.744-750	54
ANONİMLER.....	55
ABBASİLER.....	70
(H.132-657/M.750-1258).....	70
EBU'L ABBAS ABDULLAH İBN MUHAMMED ES-SAFFAH, H.132-136/M.750-754	71
VALİ YAHYA BİN MUHAMMED, H.132-136/M.750-754	71
VALİ İSMAIL BİN ALİ, H.133-144/751-761	72
ANONİMLER.....	72
CEVHER BİN EL-MARAR, H.137-138/M.754-756	75
VALİ EL-ABBAS BİN MUHAMMED, H.140/M.757-758	76
VALİ YEZİD BİN ASAD-USAYD ES-SULLEMİ, H.135-164/ M.752-781	77

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

ANONİMLER.....	77
VALİ SALİH BİN ALİ EL-ABBAS, H.92-153/M.711-769.....	78
EBU CAFER ABDULLAH EL-MANSÛR, H.136-158/M.753-775.....	79
BAKKAR BİN MÜSLİM EL-UKAYLİ, H.153/M.770.....	79
VALİ ALİ YED AHMED, EMİR MUSA, H.157/M.773-4.....	81
VALİ HASAN BİN KAHTABE ET-TAİ, H.158/M.774-775.....	84
EBU CAFER ABDULLAH EL-MANSÛR, H.136-158/M.753-775.....	85
EBU ABDULLAH MUHAMMED EL-MEHDİ, H.158-169/ M.774-786.....	86
VALİ YEZİD BİN ASAD-USAYD ES-SULLEMİ, H.135-164/ M.752-781.....	86
ANONİMLER.....	90
VALİ ALİ YED NUSAYR, H.163/M.779-780.....	90
ANONİMLER.....	95
EBU MUHAMMED MUSA EL-HADİ, H.169-70/M.785-6.....	101
VALİ HUZEYME BİN HAZİM, H.169-203/M.746-819.....	101
HARUN ER-RAŞİD, H.170-193/M.786-809.....	103
VALİ MUHD BİN YAHYA VE VEZİR CAFER (BİN YAHYA EL-BERMEKİ), H.180/M.796-7.....	106
AHMED BİN HARUN, H.193/M.808-9.....	109
EBU MUSA MUHAMMED EL-EMİN, H.193-198/M.808-813 VALİ EMİR BİN İSA, VALİ ABDULLAH BİN ZEYD.....	111
VALİ İBRAHİM BİN MALİK, H.193/M.808-809.....	112
EBU MUSA MUHAMMED EL-EMİN'İN H.193-198/M.808-813.....	115
VALİ MUHAMMED BİN İSA, H.198/M.813-4.....	116
EL-MEMUN, H.194-218/M.809-834.....	118
VALİ-GENERAL HARTHAMA (HERSEME) BİN AYAN, H.196/M.811-2.....	118
HABİB EL-CAHM, H.197/M.812-813.....	118
CAHM EN-NAMİRİ VE HARUN, H.208/M.823-4.....	119
EL-ABBAS BİN CAFER, H.194-218/M.809-834.....	120
VALİ ES-SARI İBNU'L HÂKİM İBN YUSUF EL-BELHÎ,.....	121
H.200-205/M.816-820.....	121
VALİ-GENERAL İSA EL-MEMUNİ VE VALİ-GENERAL MUHAMMED İBN SALİM, H.208/M.823-4.....	122
VALİ EL-HASAN (BİN SAHL) İBN ÖMER İBNU'L HATTAB ET-TAĞLİBİ, H.209/M.824-25.....	122
VALİ ABDUL ALİ, VALİ VEKİLİ UBEYDULLAH-ABDULLAH H.210/M.825-6.....	123
EBU İŞHAK MUHAMMED MU'TASİM BİLLAH, H.218-227/ M.833-842.....	124
VALİ-GENERAL İSA BİN MANSÛR, H.216-7/M.832-3.....	124
VALİ MUHAMMED BİN YUSUF VE EMİR EBU CAFER AŞNAS, H.218-223/M.833-838.....	125
EBU'L FAZL CAFER EL-MÜTEVEKKİL ALEALLAH, H.232-247/ M.847-861.....	126
VALİ EL-HAMD VE VALİ EL-HASAN, H.234/M.848-849.....	128
VALİ MUSA İBN ABDULLAH, H.239/M.853-854.....	129
RÜSTEM BİN BERDEV, H.292-299/M.904-912.....	130
EBU MUHAMMED ALİ EL-MÜKTEFİ BİLLAH, H.289-295/ M.901-908.....	135
VALİ BIŞR EL-İFŞİNİ (AFŞİNİ), H.297/M.909-910.....	135
MUKTEDİR BİLLAH EBU'L FAZL CAFER BİN AHMED, H.295-320/M.907-932.....	138
VALİ İBRAHİM BİN SELEME, H.300/M.912-913.....	139
EMİR TAMAL ED-DÜLEFİ, H.311-322/M.923-933.....	140
EL-MUKTEDİR BİLLAH EBU'L FAZL CAFER BİN AHMED, H.295-320/M.907-932.....	147
AHMED BİN RADİ BİLLAH, H.322-329/M.933-941.....	148
EL-MUTTAKİ, H.329-333/M.940-945.....	148

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

EBU'L KASIM FAZL EL-MUTİ LİLLAH, H.334-363/M.946-974	149
ANONİMLER.....	149
TOLUNOĞULLARI.....	152
(H.254-293/M.868-905).....	152
TOLUNOĞLU AHMED, H.255-270-1/M.868-884.....	153
VALİ İBN ABİ (EBİ) EBU İSA.....	155
EMİR MUHAMMED BİN MUSA BİN TOLUN	157
BÜVEYHİLER.....	161
(H.322-447/M.945-1055).....	161
RÜKNU'D-DEVLE EL-HASAN BİN BÜVEYH, H.335-366/ M.946-977 VE VASSALI ADADU'D-DEVLE EBU SÜCA, H.338-372/M.949-983	163
MACİDU'L MEVLA BİN FAHRU'D-DEVLE, H.387-420/ M.997-1030	163
MERVANÎLER.....	164
EBU ABDULLAH EL-HÜSEYİN BİN DÜSTEK EL-BAZ EL-KÜRDÎ EL-HÜMEYDÎ, H.372-380/M.983- 990.....	164
FATİMİLER VE BAĞLI HANEDANLIKLAR	165
H.296-567/M.908-1172	165
MUSTANSİR EBU TAMİM MAAD, H.427-487/M.1035-1095.....	167
II. EBU'L MUZAFFER NASR, H.467-468/M.1074-1076	167
HARZEMŞÂH VE İLDENİZLİ VASSALLARI	168
PİŞKİNİLER (H.508-629/ M.1115-1231).....	168
MELİKÜ'L ADİL MAHMUD İBNİ BİŞKİN, H.623-628/ M.1226-1231	170
ATABEKÜ'L AZAM EBUBEKİR BİN MUHAMMED MELİKU'L ULEMA BİŞKİN BİN MUHAMMED, H.587- 607/M.1191-1211	170
KAFKASYA HANLIKLARI	171
ŞİRVANŞAHLAR.....	171
(H.246-945/M.861-1538).....	171
FARUKHİSAR BİN HALİL ALLAH, H.869-906/M.1464-1501.....	172
II. HALİL ALLAH BİN ŞEYH İBRAHİM, H.930-942/M.1523-1536	172
ŞEDDADİLER (H.339-570/M.951-1174)	173
MANUÇEHR BİN ŞAVUR, H.465-512/M.1072-1119	175
SÜLEMİDLER.....	177
(DERBEND MELİKLERİ) H.530-585/M.1136-1189.....	177
DERBENDİLER SÜLALESİ.....	177
(H.745-955/M.1344-1549).....	177
(SÜLEMİD) MUZAFFER BİN MUHAMMED, H.530-555/ M.1135-1160.....	179

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

İLDENİZLİLER	182
(H.531-637/M.1136-1211).....	182
ŞEMSEDDİN İLDENİZ, H.531-571/M.1136-1176.....	184
NUSREDDİN EBUBEKİR BİN MUHAMMED, H.587-607/ M.1191-1211	185
BEGTİMURLULAR.....	187
(H.579-589/M.1183-1193).....	187
SEYFEDDİN BEGTİMUR, H.579-589/M.1183-1193	188
ERMENİ KRALLIKLARI H.472-777/M.1080-1375	189
BARONLAR DÖNEMİ	198
I. LEVON, 1129-1138.....	198
KLİKYA (ÇUKUROVA) ERMENİ KRALLIĞI.....	198
I. LEVON, 1198-1219	198
I. HETOUM, 1226-1270	200
II. LEVON, 1270-1289.....	207
II. HETOUM, 1289-1293, 1295-1296, 1301-1305.....	209
SMBAT, 1296-1298.....	210
III. LEVON, 1301-1307	211
OSHİN, 1307-1320	212
IV. LEVON, 1320-1342	213
III. GOSDANTİN, 1344-1363	214
IV. GOSDANTİN, 1365-1373	216
ROUPENİAN SONRASI	217
ANONİMLER.....	218
MEMLÜK-ERMENİ ORTAK SİKKELERİ.....	219
GÜRCÜ KRALLIĞI (H.398-747/M.1008-1346).....	222
III. GİORĞİ, H.550-580/M.1156-1184	228
KRALİÇE RUSUDAN, H.619/20-644/5/M.1223-1247	228
VI. DAVID (NARİN), H.642-693/M.1245-1293	229
MEMLÜKLER.....	230
(H.647-923/M.1250-1517).....	230
BAHRİ MEMLÜKLER.....	231
AYBEK (EL-MUIZ İZZEDDİN), H.648-655/M.1250-1257	231
I. BAYBARS (EZ-ZAHİR RÜKNEDDİN), H.658-676/M.1259-1278.....	231
KALAUN (EL-MANSÛR SEYFEDDİN), H.678-689/M.1279-1291	233
HALİL (EL-EŞREF SELAHADDİN), H.689-693/M.1290-1294	235
I. MUHAMMED (EN-NASIR NASREDDİN) H.693-710-741/ M.1293-1311	236
KİTBUĞA (EL-ADİL ZEYNEDDİN), H.694-696/M.1294-1297	243
EBUBEKİR (EL-MANSÛR SEYFEDDİN) H.741-742/M.1340-1342	243
İSMAİL (ES-SALİH İMADEDDİN) H.743-746/M.1342-1346.....	244

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

I. ŞABAN (EL-KAMİL SEYFEDDİN), H.746-747/M.1345-1347	247
I. HACI (EL-MUZAFFER SEYFEDDİN), H.747-8/M.1346-1348	248
HASAN (EN-NASREDDİN EBU'L MEHASİN) H.748-762/M.1347-1361	248
SALİH (ES-SALİH SELAHADDİN), H.752-755/M.1351-1355	251
II. MUHAMMED (EL-MANSÛR SELAHADDİN), H.762-764/ M.1360-1363	254
II. ŞABAN (EL-EŞREF NASREDDİN) H.764-778/M.1362-1377.....	257
II. ALİ (EL-MANSÛR ALAADDİN) H.778-783/M.1376-1382	268
II. HACI (ES-SALİH SELAHADDİN), H.783-784/M.1381-1384.....	269
BURCİ MEMLÛKLER.....	272
SULTAN BERKUK (EZ-ZAHİR SEYFEDDİN EBU SAİD) H.784-791/M.1382-1389.....	272
SULTAN FEREC (EN-NASR NASREDDİN EBU'L SAADET),	283
H.801-815/M.1407-1413.....	283
ŞEYH (EL-MÜEYYİD SEYFEDDİN EBU'N NASR) H.815-824/ M.1412-1421	284
BARSBAY (EL-EŞREF SEYFEDDİN EBU NASR), H.825-841/ M.1421-1438.....	284
ÇAKMAK (EZ-ZAHİR EBU SAİD), H.842-857/M.1438-1453	290
AYNAL (EL-EŞREF EBU NASR), H.857-865/M.1453-1461	293
HOŞKADEM (EZ-ZAHİR EBU SAİD), H.865-872/M.1460-1468	297
KAYITBAY (EL-EŞREF EBU'N NASR) H.873-901/M.1468-1496.....	298
IV. MUHAMMED (EN-NASR EBU'L SAADED) H.901-904/ M.1496-1498	305
II. KANSU GAVRİ (EL-EŞREF EBU'N NASR),	305
H.906-922/M.1500-1517.....	305
ANONİMLER.....	307
ANONİM İSYAN SİKKELERİ.....	311
İLHANLAR	312
(H.654-758/M.1256-1357).....	312
HÜLAGÜ KAĞAN, H.654-663/M.1256-1265	313
VASSAL BEDREDDİN LULU, H.631-657/M.1233-1259	315
ABAKA HAN, H.665-680/M.1266-1282	319
AHMED TEKUDAR, H.681-683/M.1282-1285	322
ARGUN HAN, H.683-690/M.1284-1291	324
SULTAN GEYHATU, H.690-694/M.1291-1295	327
GAZAN MAHMUD HAN, H.694-703/M.1294-1304.....	330
OLCAYTU HUDABENDE MUHAMMED, H.703-716/	345
M.1304-1316.....	345
EBU SAİD BAHADIR HAN, H.716-736/M.1316-1336	363
MUSA HAN, H.736-737/M.1335-1336	401
MUHAMMED HAN, H.736-738/M.1335-1338.....	402
SATI BEK (PRENSES), H.739/1338-1339	408
TAĞAY TİMUR HAN, H.737-754/M.1336-1354.....	411
CİHAN TİMUR HAN, H.740-741/M.1340-1341	412
SÜLEYMAN HAN, H.739-746/M.1338-1346.....	413
ANUŞİRVAN HAN, H.745-757/M.1344-1356.....	422
ANONİMLER.....	425
SÜTEYİDLER-SUTAYLAR.....	431

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

SERBEDARİ DEVLETİ.....	432
(H.737-783/M.1337-1381).....	432
EMİR VELİ, H.757-788/M.1356-1387	438
AHISKALI MİHRALİ BEY	439
SİKKELERİN KÜNYELERİ	444
İSLÂM COĞRAFYASI'NDA VE KAFKASYA'DA KURULAN DEVLETLERE AİT SİKKELER-SANAT ESERLERİ	444
DİPNOTLAR.....	464

Ahıskalı Mihrali Bey Katalođu'na ait olan bütün sikkelerin resimleri ve ölçüleri, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tataristan ve Çuvaşistan (Rusya Federasyonu) sahasında yaşayan, Mihrali Bey'in akrabası olan Ahıska Türklerinden alınmıştır. Sikkelerin karşılarında yer alan resimler ise, Kültür Bakanlığı'na bağlı olan İzmir Arkeoloji Müzesi'nde kayıtlı bulunan koleksiyonerlerin envanter numaralarıyla (**Kâmil ERON, Şevkullah BAL, Necdet KABAKLARLI, Bahadır KALAYCI, Yiğit ALTAY, Ömer DİLER, Mustafa KUL, Erol OLCAŞ, Cengiz BABACAN, Ali ARSLAN, Burak CEBECİ Koleksiyonu**) ve yurtdışında koleksiyoner olan şahısların resimleri örnek alınarak kullanılmıştır. Bazı sikkelerin resimleri ise, yurtdışındaki siteler (**www.zeno.ru, www.rasmir.com ve www.db.stevealbum.com ve diğerleri**) müzayede kayıtları esas alınarak çalışmaya dâhil edilmiştir.

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Sayı : E-60960384-151.02.99-2056973

31.12.2021

Konu : Doç. Dr. Mustafa KALKAN'ın Bilimsel
Çalışma Talebi

İZMİR VALİLİĞİNE
(İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

İlgi : 28.12.2021 tarihli ve E-79172315-151.02.99-2052359 sayılı yazınız.

İliniz Müzesi Müdürlüğü denetiminde korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlığı koleksiyonculuğu faaliyetinde bulunmakta olan Kamil Eron, Şevkullah BAL ve Erol OLCAS'ın envanterine kayıtlı toplamda 417 adet sikkeye ait görsellerin, Doç. Dr. Mustafa KALKAN tarafından hazırlanmakta olan "*Tarihte Türkler, Kullandıkları Paralar ve Sanat Eserleri*" isimli bilimsel çalışmada kullanılmak istendiğine ilişkin talebin iletilerek gerekli iznin talep edildiği ilgi yazımız ve ekleri incelenmiştir.

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğin "*Tanımlar*" başlıklı 4. maddesinin (e) bendi koleksiyoncuları "*Kültürel ve doğal mirasın taşınabilir özellikteki yapılarının mevzuat çerçevesinde toplanması, arşivlenmesi, korunması, bilimsel yayınlarla tanıtılarak yayınlanması ve sergilemesini gerçekleştiren kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya tüzel kişiler*" olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla koleksiyoncular, envanterlerine kayıtlı eserlere ilişkin olarak (her türlü güvenlik ve muhafaza önlemlerini almak, denetim yönünden bağlı olduğu Müze Müdürlüğü ile irtibatla olmak ve eserleri koleksiyon izin belgesinde kayıtlı olan adresten farklı bir yere taşımamak kaydıyla) bilimsel çalışmalarda bulunabilirler.

Bu çerçevede; İliniz Müzesi Müdürlüğü tarafından adı geçen koleksiyoncuların rızalarının yazılı olarak alınması suretiyle, bahse konu çalışmaya ilişkin talebin İliniz Müzesi Müdürlüğü gözetiminde, koleksiyoncuların koleksiyon izin belgelerinde belirtilmiş olan koleksiyon adreslerinde, koleksiyoncular tarafından her türlü güvenlik ve muhafaza önlemlerinin alınması kaydıyla gerçekleştirilebileceği hususunda bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Yahya COŞKUN
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: A374BDCD-C808-41E5-A39A-1527205A6106

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/ktb-ebys>

II. TBMM Binası 06050 Ulus / ANKARA

Telefon: 0(312) 470 80 00 Faks: 0(312) 508 61 13

Ağ: www.kulturvarliklari.gov.tr E-Posta: muzeler@kulturturizm.gov.tr

KEP Adresi : kulturveturizmbakanligi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Deniz DOĞU

YÖNDEM

Kültür ve Turizm Uzmanı

Telefon No: (312) 470 60 99

İSLAM COĞRAFYASI'NDA ve KAFKASYA'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR
TEŞEKKÜR

- Abdullah GÜNDOĞDU (Akademisyen, Orta Asya ve Türkistan Hanlıkları Uzmanı)
Ahmet GÖZLÜ (Akademisyen, Arkeolog, Heykel ve Objeler Uzmanı)
Ahmet TAŞAĞIL (Akademisyen, Orta Asya ve Arkeolojisi Uzmanı)
Aleksandr M. KAMIŞEV (Akademisyen, Eski Türk Sikkeleri Uzmanı, Gemolog)
Ali İSLÂM (Akademisyen, Meyve Yetiştirme ve Islahı Uzmanı, Profesyonel Fotografçı)
Ali ARSLAN (Araştırmacı, Beylikler, Artuklular, Anadolu Selçukluları, İlhanlar ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Anvar MOKEYEV (Akademisyen, Orta Asya Tarihi ve Kırgız Tarihi Uzmanı)
Atom DAMALI (Makina Mühendisi, Nümismat, Türk-İslâm ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Aydın PERÇİN (Nümismat, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Baurjan BAYTANAYEV (Akademisyen, Timur Sikkeleri Uzmanı, Nümismat)
Barış TEKİN (Sanat Tarihçisi, Nümismat, Anadolu Selçuklu-Beylikleri ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)
Bilal ÇAKICI (Akademisyen, Eski Türk Edebiyatı ve Farsça Divan Mütahassısı)
Boris D. KOÇNEV (Numismat, Koleksiyoner, Karahanlı Sikkeleri Uzmanı)
Burak CEBECİ (Nümismat, Grek, Roma, Bizans, Eski Türk Sikkeleri, Anadolu Selçuklu, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı ve Koleksiyoner)
Berhan TAŞDELEN (Anadolu Beylikleri ve İlhanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat)
Cengiz ARABACI (Nümismat, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı ve Koleksiyoner)
Cengiz BABACAN (Araştırmacı, Nümismat, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Cüneyt ÖLÇER (İnşaat Mühendisi, Nümismat, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Cevriye ARTUK (Nümismat, Artuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve İslâmî Sikkeler Uzmanı)
Ebubekir Sıddık ŞAHİN (Akademisyen, Eski Türk Edebiyatı ve Farsça Divan Mütahassısı)
Erdal KUŞCU (Nümismat, Beylikler ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Erol OLCAŞ (Nümismat, Doktor, Koleksiyoner, Grek-Roma-Bizans, Beylikler ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)
Ertekin YENİSEY (Nümismat, Artuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Gaybullah BABAYAROV (Akademisyen, Nümismat, Eski Türk ve Göktürk Sikkeleri Uzmanı)
Güçlü KAYRAL (Nümismat, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Gültekin TEOMAN (Sanat Tarihçisi, Nümismat, Anadolu Selçuklu-Beylikleri ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)
Halis ÖZALP (Tarihçi, Beylikler, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Haluk PERK (Avukat, Beylikler, Anadolu Selçuklu Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner ve Nümismat)
Hakan ASLAN (Veteriner Hekim, Nümismat, Beylikler Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)

İSLAM COĞRAFYASI'NDA ve KAFKASYA'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

- Hasan Hüseyin ELMA (Beylikler, Anadolu Selçuklu Sikkeleri Uzmanı)
Hüsnü ÖZTÜRK (Mühendis, Beylikler, Anadolu Selçuklu Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner ve Nümismat)
- İbrahim ARTUK** (Nümismat, Artuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve İslâmî Sikkeler Uzmanı)
- İsa EMEÇ (Beylik Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner, Nümismat)
Kaan USLU (Nümismat, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
- Kâmil ERON (Tekstil Mühendisi, Nümismat, Beylikler, Artuklu, İlhanlı ve Anadolu Selçuklu Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
- Kazım Y. KOPRAMAN (Akademisyen, Memlûklü Devleti Uzmanı, Oryantalist)
Koray GÜRLEYÜK (Bankacı, Nümismat, Koleksiyoner)
- Kubat TABALDİYEV (Akademisyen, Arkeolog, Orta Asya Arkeolojisi Uzmanı)
Mehmet GÜVEN (Koleksiyoner, Numismat, Osmanlı Devleti ve Beylik Sikkeleri Uzmanı)
Mehmet Vehbi CANDAN (Diş Hekimi, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat ve Koleksiyoner)
- Mehmet İsmet SAYIN (Avukat, Nümismat, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı ve Koleksiyoner)
- Mehmet ULUSOY (İslam Sanatları-Sanat Tarihi ve Arap Dili Uzmanı)
- M. Fatih BEYAZIT** (Nümismat, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
- Mesut TATAR (Emevîler, Abbasîler, Tolunoğulları, İhşidiler, Memlûklüler, Beylikler ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)
- Mevlüt GÜLTEKİN (Akademisyen, Koleksiyoner, Türkolog)
- Murat DOĞAN (Elektrik Elektronik Mühendisi, İlhanlar, Beylikler, Türk Devletleri ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)
- Mustafa GÜLTEKİN (İş adamı, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat, Koleksiyoner)
- Mustafa KAFALI** (Akademisyen, Altınorda Devleti Uzmanı, Türkolog)
- Mustafa KUL (Avukat, Koleksiyoner, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)
- Müttalip YÜKSEL (Saltuklu, İlhanlı ve Beylikler Dönemi Uzmanı)
- Necdet KABAKLARLI (İş adamı, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat, Koleksiyoner)
- Norman DOUGLAS (Akademisyen, Nümismat, Koleksiyoner, İslâmî Sikkeler Uzmanı)
- Nuri PERE** (Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat, Koleksiyoner)
- Oğuz TEKİN (Akademisyen, Arkaik, Grek, Roma ve Bizans Uzmanı, Nümismat)
- Ömer DİLER** (Kimya Mühendisi, İlhanlar Uzmanı, Koleksiyoner ve Nümismat)
- Ömürkul KARAYEV** (Akademisyen, Oryantalist, Kırgız Tarihi Uzmanı)
- Pavel N. PETROV (Akademisyen, Moğollar, Altın Orda ve Timur Sikkeleri Uzmanı, Nümismat)
- Rahman ÂDEMÎ (Akademisyen, Oryantalist, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyetleri Uzmanı)
- Reşat GENÇ (Akademisyen, Oryantalist ve Karahanlı Devleti Uzmanı)
- Sadi S. KUCUR (Akademisyen, Koleksiyoner, Nümismat, Selçuklu Tarihi Uzmanı)
- Saadettin Y. GÖMEÇ, (Akademisyen, Orta Asya Tarihi ve Türk Kültürü Uzmanı)
- Sewar BADUR (Nümismat, Koleksiyoner, İslâmî Sikkeler Uzmanı)

İSLAM COĞRAFYASI'NDA ve KAFKASYA'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

Şevkullah BAL (Doktor, Nümismat, Anadolu Beylikleri, İlhanlı ve Selçuklu Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)

Sıddık ÇALIK (Akademisyen, Koleksiyoner, Nümismat, Osmanlı Tarihi Uzmanı)

Sinan TAŞÇI (Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Numismat, Koleksiyoner)

Tayfun ÇEŞMELİLER (Türkolog, İslâmî Sikkeler, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Numismat)

Tilla D. BAYKUZU, (Akademisyen, Orta Asya ve Çin Tarihi Uzmanı)

Tuncay KARA (Nümismat, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)

Üçler BULDUK, (Akademisyen, Genel Türk Tarihi ve Orta Asya Uzmanı)

Ümit EKENEK (İş adamı, Nümismat, İlhanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)

Üstün EREK (Nümismat, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)

Vadim G. KOŞEVAR (Arkeolog, Koleksiyoner, Karahanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat)

Vladimir SUCHY (Eski Türk ve İslâmî Sikkeler Uzmanı, Nümismat, Koleksiyoner)

Vladislav DEMENTJEV (Haçlı ve Bizans Sikkeleri Uzmanı, Numismat, Koleksiyoner)

Yakup CİVELEK (Akademisyen, Arap Dili ve Belegati Uzmanı)

Yılmaz İZMİRLİER (Arkeolog, Koleksiyoner, Anadolu Selçuklu Sikkeleri ve Beylikler Uzmanı, Nümismat)

Yiğit ALTAY (Akademisyen, İlhanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner, Nümismat)

Yuliy S. HUDYAKOV (Akademisyen, Orta Asya Uzmanı, Arkeolog)

<http://Akce Osmanische Münzen>

www.alibabacoins.com (<https://www.bidder.com/auctions/bignumismatics>)

www.altaycoins.com

<https://db.stevealbum.com/php/home.php>

<https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=MRK&SectionId=IZA01> (İzmir Arkeoloji Müzesi)

www.karahanid.com

<http://qarakhanid.com/dynasty/>

www.parakoleksiyon.com

www.rasmir.com

www.sogdcoins.narod.ru

www.tokakte.dk

<http://Türk İslâm Sikkeleri ve Yardım>

<http://webapps.fitzmuseum.cam.ac.uk>

www.zeno.ru

KISALTMALAR

Özel Koleksiyon, Şahıs Adı, Kataloglar, Kitaplar, Müze Adı ve Sitelerle Müzayedelere Ait Kısaltmalar

- AA:** Ali ARSLAN Koleksiyonu (http://www.vcoins.com/kayseri_rum isimli siteden ve https://www.vcoins.com/en/stores/biga_numismatiek-244/world-coins/islamic_coins isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).
- AD:** Atom DAMALI Koleksiyonu (Osmanlı Sikkeleri Tarihi adlı IX ciltten müteşekkil olan eser esas alınmıştır).
- AHB:** A.H. Baldwin&Sons Ltd. Islamic Coin Auction.
- ANJ:** American Journal of Numismatics.
- APK:** Aydın PERÇİN Koleksiyonu.
- AU:** Agora Auctions.
- BAÜİTBFD:** Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi.
- BC:** Burak CEBECİ Koleksiyonu (https://www.facebook.com/burak.cebeci.12935?epa=SEARCH_BOX) esas alınmıştır.
- BHK:** Bahadır KALAYCI Koleksiyonu (<https://www.bahadircoins.com/tr/mpanel> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır)
- BLG:A:** Paul BALOG (The Coinage of the Ayyubids, London, 1980 isimli eserin kod numaraları esas alınmıştır).
- BLG:M:** Paul BALOG (The Coinage of the Mamluk Sultans of Egypt-and-Syria, New York, 1964 isimli eserin kod numaraları esas alınmıştır).
- BN:** Biga Numismatic (<https://www.biddr.com/auctions/big anumismatics>)
- BPN:** Dr. Busso Peus Nachf Auctions.
- BSOAS:** Bulletin of the School of Oriental and African Studies.
- CAK:** Cengiz ARABACI Koleksiyonu.
- CBK:** Cengiz BABACAN Koleksiyonu.
- CGB Fr:** Numismatics Paris.
- CNG:EA.:** Classical Numismatic Group, Electronic Auction.
- CÖNOM:** Cüneyt ÖLÇER (Nakışlı Osmanlı Mangırlar isimli eserin sayfa numaraları esas alınmıştır).
- CRC:** Christian RASMUSSEN Collection Ilkhanid Coins (<http://www.tokakte.dk/> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır)
- DA:** Dar Almhml-Daru'l Muhammed Auction (https://www.vcoins.com/en/stores/dar_almhml-237/ancient-coins/Default.aspx?#!/Home).
- EYK:** Ertekin YENİSEY Koleksiyonu.
- EOK:** Dr. Erol OLCAŞ Koleksiyonu (<http://www.parakoleksiyon.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).
- FAC:** Forvm Ancient Coins.
- HCR:** The Heberden Coin Room (<https://hcr.ashmus.ox.ac.uk>) University of Oxford.
- İEK:** İsa EMEÇ Koleksiyonu.
- KE:** Kamil ERON Koleksiyonu (<http://www.eroncoins.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).
- KÇNV:1995.** "Svod Nadpisey na Karahanidskih Monetah Antroponimi i Titulatura", VIISID, Ç. I, Issue. IV, Moskva, ss. 201-276 (isimli eserin yılı ve kod numaraları esas alınmıştır).

İSLAM COĞRAFYASI'NDA ve KAFKASYA'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

KÇNV:1997. “Svod Nadpisey na Karahanidskih Monetah Antroponimi i Titulatura”, VIISID, Ç. II, Issue. V, Moskva, ss. 245-314 (isimli eserin yılı ve kod numaraları esas alınmıştır).

KÇNV:2004. “Svod Nadpisey na Karahanidskih Monetah Antroponimi i Titulatura”, VIISID, Ç. III, Issue. VI, Moskva, ss. 261-291 (isimli eserin yılı ve kod numaraları esas alınmıştır).

KÇNV:2006. Numizmatičeskaya İstoriya Karahanidskogo Kaganata (991-1209), Sofya (isimli eserin yılı ve sayfa numaraları esas alınmıştır).

LN: Leunumismatik (<https://leunumismatik.com/en/auction>)

ME: Morton&Eden Ltd. Auctions

MVCK: Dt. Mehmet Vehbi CANDAN Koleksiyonu.

MKK: Avukat Mustafa KUL Koleksiyonu.

MRB: Marc R. BREİTSPRECHER Collection.

NBJ: VAuctions.

NBS: Web Auctions B.V.

NK:M. Necdet KABAKLARLI Koleksiyonu (Mangır isimli eserin sayfa numaraları esas alınmıştır).

NK:TM. Necdet KABAKLARLI Koleksiyonu (Tire Mangırları isimli eserin sayfa numaraları esas alınmıştır).

NN: Numismatik Naumann, Electronic Auction.

OMP:I. K. USLU, M. F. BEYAZIT, T. KARA, Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255), İstanbul, 2010 isimli eserin sayfa numaraları esas alınmıştır.

OMP:II. K. USLU, M. F. BEYAZIT, T. KARA, Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları 1839-1918 (1255-1336), İstanbul, 2011 isimli eserin sayfa numaraları esas alınmıştır.

ÖD: Ömer DİLER (İlhanlar. İran Moğollarının Sikkeleri, İstanbul, 2006 tarihli eserde yer alan sayfa numaraları esas alınmıştır).

PC: Pashiz Coins Auction

SA: Stephen Album (<https://db.stevealbum.com> sayfasında yer alan bütün katalog ve lot numaraları esas alınmıştır).

SA:IOA: Stephen Album Internet Only Auction (<https://db.stevealbum.com> sayfasında yer alan bütün katalog ve lot numaraları esas alınmıştır).

SN: Solidus Numismatik.

SS: Slobodan SRECKOVIC, Akches, Volume I, II, III, Belgrade, Yugoslavia, 1999, 2000, 2003 (isimli eserlerin sayfa numaraları esas alınmıştır).

ŞB: Dr. Şevkullah BAL Koleksiyonu (<http://www.balcoins.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

YA: Dr. Yiğit ALTAY Koleksiyonu (<http://altaycoins.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

YİK: Yılmaz İZMİRLİER (Anadolu Selçuklu Paraları, İstanbul, 2010 tarihli eserde yer alan sayfa numaraları esas alınmıştır).

Metal Türlerine Ait Simgeler

AE: Bakır

AL: Alüminyum

AR: Gümüş

İSLAM COĞRAFYASI'NDA ve KAFKASYA'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

AU: Altın

BI/AE: Bizmut-Billion

CU: Pirinç (bir bakır alaşımıdır)

PB: Kurşun

Arapça Kısaltmalar

Bin-bin: Ođlu, erkek evlat

b.: Ođlu, erkek evlat

İbn-ibni: Ođlu, erkek evlat

Binti-binti: Kızı, kız evlat

Nadirlik Dereceleri

A.: Çok bulunur.

C.: Bulunur.

S.: Az bulunur.

R.: Nadir.

R+: Nadir +

RR.: Çok nadir.

RR+: Çok nadir +

RRR.: Son derece nadir.

RRRR.: Aşırı derecede nadir.

RRRRR.: Bilinen en yüksek nadirlik derecesi.

UQ: Tek örnek.

ND: Nadirlik dereceleri, Stephen Album'un derecelendirme sistemi esas alınarak hazırlanmıştır.¹

Sikkelere Ait Ölçü Tanımlamaları

A.: Ağırlığı

B.: Boyu

Ç.: Çapı

E.: Eni

Gr/gr: Gram

K.: Kalınlığı

Mg/mg: Miligram

U.: Uzunluğu

İSLAM COĞRAFYASI'NDA ve KAFKASYA'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

ÖNSÖZ

Anadolu'da, Kafkasya Ötesinde, Türkistan'da Bulunan Sikkeler ve Sanat Eserleri adıyla hazırlanması düşünülen ama daha sonra oldukça geniş bir yelpazeye ulaşan çalışmanın adı Tarihte Türkler, Kullandıkları Paralar ve Sanat Eserleri şeklinde değiştirilmiştir. Her cildin bulunduğu coğrafi alana göre adı belirlenmiş ve bağımsız ciltler olarak düzenlenmiştir.

Araştırmamızın **Orta Asya'da ve Kafkasya'da Kurulan Devletlere Ait Sikkeler-Sanat Eserleri** adlı cildinde, Kimmerler (1), İskitler (1), Elam Krallığı (Arsakid Hanedanı) (3), Kuşanlar-Kuşan-Sasanî (3), Harezmler (1), Çaç-Tarnavaç ve Otrar Hâkimleri (2), Türgişler (21), Arslaniler (6), Tuhuslar (13), Karluklar (1), Buharhudadlar (4), Şâhî Eftalitler (1), Çin Hanedanlıkları (Han, Tang, Beş Hanedan On Krallık, Song, Qing) (23), Yerli Hanedanlar (14), Samanîler (23) ve (Vassalları: Bancurîler (1) ve Simcurîler (1), Tahirîler (1), Karahanlılar (142), Gazneliler (6), Harezmsâhlar (1), Karakitaylar (3), Büyük (Ulu) Moğollar (6), Çağatay Hanlığı (12), Cuci Ulusu-Altınorda (10), Calayırlar (2), Akkoyunlu Devleti (55), Karakoyunlu Devleti (6) Timurîler (30), Şeybaniler (3), Buhara Hanlığı (7), Hokand Hanlığı (8), Babür Sultanlığı (1) ve Rus Çarlığı'na ait (11), toplam olarak ise (423) sikke vardır. Bu ciltte, Orta Asya'ya ait tarihi eserler (318), yazma ve taşbaskı kitaplar da (36) yer almaktadır.

İslam Coğrafyasında ve Kafkasya'da Kurulan Devletlere Ait Sikkeler adlı ciltte, Emevîler (Ümeyyeoğulları) (109), Abbasîler (154), Tolunoğulları (16), Büveyhîler (3), Fatimiler (Vassalları) (2), Harezmsâhlar ve İldenizliler (Vassalı: Pişkiniler) (2), Kafkasya Hanlıkları, Şirvanşahlar (2), Şeddadiler (3), Sülemidler-Derbent Melîkleri (5), İldenizliler-İldegizliler (5), Begtimurlular (1), Ermeni Krallıkları (46), Gürcü Krallıkları (3), Memlûkler (152), İlhanlar (228) ve Serbedariler'e ait (2), toplam olarak ise (733) sikke mevcuttur.

Ortadoğu ve Anadolu'da Kurulan Devletlere-Beyliklere Ait Sikkeler adlı ciltte, Eyyübîler (88), Anadolu Selçukluları (292), Anonim ve Çift Darblı Sikkeler (8), Suriye Selçukluları (11), Anadolu Devletleri: Danişmendler (3), (Saltukoğulları (12), Mengücekler (3), Artukoğulları (51), Zengiler (15), Anadolu Beylikleri ve Devletleri: Diyarbakır İnalıoğulları (19) Karamanoğulları (27), Menteşeoğulları (15), Candaroğulları (12), Alaiye Beyliği (1), Germiyanıoğulları (18), Karasioğulları (1), Aydınoğulları (20), Saruhanoğulları (19), Eratna Devleti (22), Mutahharten-Erzincan Beyliği (3), Anonim Sikkeler (33) ve Haçlı Krallıkları'na ait (22) toplam olarak ise (696 adet) sikke mevcuttur.

Osmanlı Devleti'ne Ait Akçeler, Anonim ve Nakışlı Mangırlar adlı ciltte ise tamamen Osmanlı Devleti'ne ait sikkelere (835 adet) yer ayrılmıştır, Osmanıoğullarına ait olan akçeler, mangırlar, nakışlı mangırlar, anonim mangırlar, zoltalar, pullar, paralar, mediniler, metelikler ve diğere sikke türleri incelenmiştir. Katalogun tamamı 2685 sikke, yine aynı dönemlere ait 354'ü bulan tarihi eser, çeşitli yazma ve taş baskı kitaplarla birlikte toplam olarak 3.041 materyalden oluşmaktadır.

Katalog, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin sınırlarını içine alan sahada bulunan, değerli numismatik materyallerden ve eserlerden oluşmaktadır. Mevcut çalışma, her bir eserin dönemine ışık tuttuğu, bugüne kadar herhangi bir yerde benzerleri bulunmadığı için (unique-benzersiz, eşi benzeri-örneği olmayan) değerlendirmelerinin yapılamadığı eşsiz örneklerin içinde yer aldığı bir araştırma olarak da değerlendirilebilir. Geniş bir yelpaze ile üç kıtada at koşuran bir milletin, hangi kültürlerle temas kurduğunu, hangi dinleri kabul ettiğini, ticari faaliyetleri sebebiyle hangi yazı dillerini sikkelerinin üzerinde öğrenmek-kullanmak zorunda kaldıklarını göstermesi açısından da her bir başlıkla, okuyucuya değerli bilgiler kazandıracaktır. Türkler, Mısır'da Nil Nehri'nin suladığı zengin topraklardan, çok uzaklarda Hunların torunlarının Afganistan'ın doğusundaki Kâfiristan'dan, Hindistan'ın kuzeyinde ele geçirdikleri Multan'a, buradan Soğdiana'nın derinliklerine, hâkim olabilmek için yerli halklarla sürekli mücadele içinde yer alan bir

İSLAM COĞRAFYASI'NDA ve KAFKASYA'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

kaavidir. Türklerin kullandıkları sikkeleri araştırmanın zorluğu, materyal çeşitliliği ve saha-coğrafi genişliğinden dolayıdır, bu sebeplere bağlı olarak kitabın hazırlanması uzun bir zaman almıştır.

Her bir sikke ve eser için saha otoritelerinin değerlendirmeleri alınıp, dünya literatürü taranarak edinilen bilgilerden hareketle izahatları yapılmıştır. Bazen bir değil, iki değil, üç değil dört ya da beş saha uzmanının ortak değerlendirmeleri ile yorumlamak zorunda kaldığımız eserler de olmuştur. Buna rağmen, hata yaptığımız ya da farklı değerlendirmelerle hiç aklımızın köşesinden bile geçmeyen bilgi birikimi sonucu edinilmiş birikimlerle, farklı değerlendirmeler yapan uzmanların çıkacağı unutulmamalıdır. Bilim bir deryadır, içine dalındıkça derinliğinde boğulduğunuz ve bazen vurgun yiyerek bir daha gökyüzünü göremeyeceğiniz bir noktada, tükendiğiniz anlar da olacaktır. Bu karanlık noktaların yaşandığı ve araştırmacının nefesim tükendi dediği noktalarda, bazen şans, bazen kararlılıktan kaynaklanan inatçılığın yardımının yetiştiği anlarda yaşanabilmektedir. Türkiye'de eski Türk tarihine ait olan, benzer bir koleksiyon mevcut değildir. Dünya literatüründe bugüne kadar tespit edilememiş sikke ve yine örneği olmayan değerli eserlerin içinde yer aldığı mevcut çalışmayı ortaya koymak, kültür tarihimiz ve Kıpçak-Türkmen (Karapapak-Terekeme-Oğuz-Yörük) geleneğinin devamını sağlamak açısından önemlidir.

Yirmi beş yılı aşkın neredeyse otuz yıla yakın bir süredir üzerinde çalışılan ve her dönemi titizlikle araştırılan sikke-eserlerin dünya literatüründe olmayan tipleri, dünyaca otorite olan uzmanların, koleksiyonerlerin, tarihçilerin, meskûkâtçıların-numismatların ve ilgili geniş kitlelerin dikkatine sunularak, üzerinde tartışıldıktan sonra çalışmamızda yayınlanmıştır. Çeşitli örnekleriyle verilmeye çalışılan eserler, Türk tarihi açısından İskitlere ait "hayvan üslubunu" ortaya koyması yönüyle, Hunlara ait kurt ongunu ve Türgişler dönemine ait aslanlarıyla, stilistik nitelikli şaheserler olarak kabul edilebilecek kadar, değerli bazı parçalardan meydana gelmektedir. Runik yazılı yüzüklerle birlikte Türgiş ve Karluk dönemine ait kemer tokaları, sanatsal açıdan göz kamaştırıcı örnekler arasında yer almaktadır. Mevcut sikke ve sanat eserleriyle, eski Türk tarihinin ülkemizde bugüne kadar görülmemiş örnekleri, tarihsel alt yapısıyla birlikte görsel materyallerle sunulmaya çalışılmıştır.

Vadim G. Koşev, Üstad Rasmir, Vladimir Belyayev, Vladimir Suchy, Ertekin Yenisey, Aydın Perçin, Cengiz Arabacı, Mehmet Vehbi Candan, Aleksandr Kamışev, Hakan Aslan, Yiğit Altay, Kâmil Eron, Tayfun Çeşmeliler ve Şevkullah Bal gibi değerli otoritelerin yardımları sayesinde okuyamadığımız bazı kelimeler, unvanlar, yer adları, darb tarihleri bütün detayları ile açıklanarak izah edilmiştir. Bu alan otoriteleri sayesinde, numismatik disiplinin birçok ince detayını kavrama ve sahip olunması yıllar alabilecek bilgi birikimini edinebilme fırsatı yakalanmıştır. Sikkelerin birçoğunda darb tarihleri Arapça yazı ile verilmiştir, rakam ile verilenleri de mevcuttur. Okuyucularımızın Arapça rakamların yazı ile yazılışını bilmiyor olabilecekleri ihtimalini göz önünde tutarak, darb tarihlerini özellikle Arapça rakamlarla verme yoluna gidilmiştir. Otuz yıla yakın süredir devam eden ve son on yılı da teknik hazırlık-yazım aşamasıyla geçen çalışmanın üzerinde yapılması gereken yeni araştırmalar da olacaktır.

Runik yazı (Göktürk) uzmanlarının bugüne kadar okunmamış sikkelerle ilgili yapacakları dil çalışmalarının yanı sıra Karahanlı Tarihi üzerine çalışan araştırmacıların unvan, yer adları ve kağan isimlerinin üzerinde önemle durmaları gerekir. Birçok disiplin için malzeme sağlayan parabilimi dikkatli değerlendirildiğinde elyazması ya da birinci elden klasik kaynakların dahi aydınlatamadığı olayları, gün ışığına çıkarma noktasında büyük önem taşıdığı görülecektir. Üstadlarımız Kâmil Eron, Dr. Şevkullah Bal, Dr. Erol Olcaş, Ertekin Yenisey, Aydın Perçin, Dr. Yiğit Altay, Avukat Bahadır Kalaycı, Diş Hekimi Mehmet Vehbi Candan, Mehmet İsmet Sayın, Cengiz Arabacı, Avukat Mustafa Kul, Veteriner Hekim Hakan Aslan'ın koleksiyonlarına ait olan görselleri-fotoğrafları-kod numaralarını araştırmamızda kullanma izni verdikleri için müteşekkirimiz.

Üstad Mehmet Vehbi Candan aynı şekilde Osmanlılara ait olan cildi okumuş, okuma hataları, yazım yanlışlıkları ve her sikkeye ait önemli detayları dile getirerek eksik noktalar üzerinde durmuş, verdiği değerli bilgilerle çalışmamıza önemli katkılar sağlamıştır. Alan otoriteleri ve en önemli

İSLAM COĞRAFYASI'NDA ve KAFKASYA'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

koleksiyonerler olarak kabul edilen değerli numismatlara ait siteler, Türkiye'de sikkeler üzerinde çalışacak kişiler için adeta bulunması imkânsız birer müzedir. Özellikle Üstad Kâmil Eron, Şevkullah Bal, Necdet Kabaklarlı, Erol Olcaş ve Cengiz Babacan ile İzmir Arkeoloji Müzesi'ne ne kadar teşekkür etsem azdır. Değerli koleksiyonerler sayesinde kitapta yer alan sikkelerin karşısına en güzel örnekler konularak, asıl sikkedeki eksiklikler giderilmiş ve okuyucuların-araştırmacıların-alan uzmanlarının bu sikkelerin eksik satırlarını günlerce arama azabı sonlandırmıştır. Bir de isimsiz kahramanlar olarak bilinen, adlarını yazarak bile teşekkür etmemize izin vermeyen, işin en ağır kısmını yapan ve her dönemde olduğu gibi ortadaki eserin gerçek sahibi olan kişiler vardır. Onlara nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum ama özellikle bütün çalışmanın alt yapısının onlara ait olduğunu belirtmem gerekir. Özellikle ama özellikle vurgulamak istediğim iki isim vardır biri Üstad Rasmir (www.rasmir.com), diğeri ise Üstad Vadim G. Koşev'ardır. Rasmir'i on yılı aşkın bir süredir her gün ama her gün rahatsız ederek sürekli soru sormam ve resim paylaşarak değerlendirmelerini istemem sebebiyle bazen bitkin düşüp "yeter artık bıktım senden Türk !" dediği anlar olmuştur. Israrıma ve paylaşımlarıma dayanamayarak, tekrar yazmaya başladığı on yıllık bir yazışma-teati seyrimiz vardır.

Numismatik disiplininin dünyaca değerli alan otoritelerinden Vladimir Belyayev (www.zeno.ru'nun editörüdür) birçok sikkeye değerlendirme yazarak, katkıda bulunmuş ve zeno'ya ait olan resimleri araştırmamızda kullanmamıza izin vermiştir, kendisine müteşekkirimiz. Diğer değerli uzman ise, Prof. Dr. Boris Koşev'in Tel Aviv'de ölümünden sonra yetim kalan Karahanlı sikkeleri sahasındaki boşluğu dolduran arkeolog ve numismat Vadim G. Koşev'ardır. Üç yüze yakın Karahanlı sikkeleri içinde okuyamadığım yerleri okuyan, yer adları, tarihleri, özel işaretleri ve bazı unvanların değerlendirilmesi noktasında yıllarca mesaisini harcama inceliğini gösteren, değerli bilim adamını özellikle zikretmem ve minnetimi arz etmem gerekir. Kırgızistan'daki diğer değerli ilim adamları da Prof. Dr. Aleksandr M. Kamışev ve Prof. Dr. Kubat Tabaldiyev'dir. Tarih disiplininde sahip olduğum bilgi birikimimi edinmemi sağlayan Prof. Dr. Anvar Mokoyev gibi alan otoritelerinin yardımlarını dile getirmem gerekir. İsimlerini zikrettiğim bu bilim insanlarının farklı konularda değerlendirmelerde bulunarak, eski Türk tarihine ve sikkelerine ait yaptıkları spesifik açıklamalar, birçok problemin üstesinden gelmeye yardımcı olmuştur. Rusya Bilimler Akademisi'nin numismatlarından değerli bilim otoritesi Prof. Dr. Pavel N. Petrov'un verdiği bilgiler ve elde edilmesi bir ömür alacak değerlendirmeler sayesinde, Büyük (Ulu) Moğollar, Karakitaylar, Cuci Ulusu, Timurîler ve Çağatay Hanlığı sikkeleri tek tek okunarak yayınlanmıştır. Farkında olmadığımız unique örnekleri, paylaşımlarımız sırasında bulmamızı sağlayan değerli bilim insanlarından biridir.

Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı sikkeleri, üzerinde çalışırken en çok zorlandığım alan olmuştur. Anadolu Selçuklularının ve Beyliklerin alan otoritesi Ertekin Yenisey ve Hakan Aslan, Osmanlı sikkeleri engelini ise bilinen en iyi uzmanlardan biri olarak kabul edilen Aydın Perçin, Dt. Mehmet V. Candan ve Cengiz Arabacı sayesinde aşmayı başardım. Son beş yıldır uzmanların yaptıkları değerlendirmeler sayesinde, hatalar azalmış ve daha sağlıklı analizler yapma fırsatı yakalanmıştır. İlhanlı sikkeleri problemi, tamamen alanım dışı olması sebebiyle Dr. Yiğit Altay ve Ümit Ekenek gibi uzmanlar sayesinde ana hatlarıyla da olsa aşılmış, İlhanlar gibi büyük bir bilinmez de etrafından dolanarak ilgili bölüm oluşturulmuştur. Yine bilinmezler de tıkanılmış yerlerde özellikle Saltuklular, Artuklular ve Beylik sikkelerinde Yılmaz İzmirlier, Kâmil Eron ve Dr. Şevkullah Bal'ın son müdahaleleri ile okunması neredeyse imkânsız olan örnekler çözülebilmştir.

Özellikle üç büyük âlimin Türkiye'deki meskûkât (parabilimi) disiplinine sağladıkları katkı ve yetiştirdikleri genç nesille "milli bir hizmet" verdiklerini belirtmek gerekir. Üstad Ertekin Yenisey, Üstad Necdet Kabaklarlı ve Üstad Yılmaz İzmirlier'e devletimiz ve milletimiz adına minnettar olduğumuzu arz etmek isteriz. Ortaya koydukları eserler ve yetiştirdikleri insanlar, bugün bu disiplini ülkemizde-yurtdışında uluslararası platformlarda yürütmekte ve Türkiye Cumhuriyeti'ni en iyi şekilde temsil etmektedirler. Adını zikretmeden ve teşekkür etmeden geçemeyeceğimiz, hayatının en verimli çağında vefat eden İlhanlı otoritesi rahmetli Ömer Diler Üstadımızın emeklerini ve alana katkılarını her

İSLAM COĞRAFYASI'NDA ve KAFKASYA'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

seferinde dile getirmemiz gerekir. Hususen, İlhanlar adlı değerli kitabın çizimlerini kullanma iznini bahşeden eşi Eminenur Diler Hanımefendi'ye müteşekkirimiz.

Osmanlı sikkeleri üzerine yaptığı sayısız çalışmayla, bu alandaki önemli eksiklikleri tespit eden ve çalışmalarıyla Osmanlı Numismatiği'ne büyük katkılar sağlayan rahmetli Cüneyt Ölçer Üstadımıza minnettarız. Üstadımıza ait bazı çizimler, Osmanlı Sikkeleri adlı üçüncü ciltte atıf yapılarak kullanılmıştır. Ayrıca, Arap Dili ve Belagati mütehasıslarından olan Prof. Dr. Yakup Civelek Hocamızın ve Dr. Mehmet Ulusoy'un yardımlarını ve okuyamadığımız yerlerin ya da yanlış okuduğumuz kelimelerin doğru yazımları noktasındaki katkılarını belirterek minnettar olduğumuzu ifade etmemiz gerekir. Değerlendirmelerimizde eksiklikler, yanlışlıklar muhakkak vardır ve olacaktır. Tarih alanındaki alt yapıyı güvenerek, bir başka disiplinin (numismatik-nüvizmatik) derinliklerine dalmamız, belki saha uzmanları tarafından cesurca bir girişim olarak addedilebilir. Fakat ilk kez yazılan ve bugüne kadar yapılmadığı için teşebbüs edilen her girişimin bir öncü olma ve daha sonra hazırlanacak çalışmalara zemin oluşturacağı göz önünde tutulduğunda, oklara hedef olmanın çok ağır bir bedel sayılmaması gerektiği düşünülerek, bu katalog tamamlanmıştır. Türkologların, arkeologların, sanat tarihçilerinin, tarihçilerin, nümizmatların iştiaklı ve doymak bilmeyen arayışlarının sonuçlarını, adeta saha canavarına dönüşmüş koleksiyonerlerin değerlendirmelerini, yeni ve farklı tespitlerini kitabın neşrinden sonra bizimle paylaşmaları için sabırsızlıkla beklediğimizi belirtmek isteriz.

Sikkeler, kronolojik sıralamaya tabi tutularak tasnif edilirken, metal türleri de göz önünde bulundurulup sıralanmıştır. Eski Türk devletlerine ait örneklerde de bu usul izlenmiş olup Karahanlılara ait gümüşler, bakırlar ve bronzlar ayrı ayrı sınıflandırılmıştır. Örneğin Yavuz Sultan Selim'e ait olan gümüş sikkeler önce, daha sonra da bakır sikkeler sıralamaya dâhil edilmiştir. Metal farklılıklarından kaynaklanan tarih sıralamaları, okuyucuların tarih ya da sıralama hatası yapıldığını düşünmelerine neden olabilir. Sikkeler, sultanlarına ve tarihlerine göre tasnif edilip sıralanırken, Karahanlılar ve Osmanlılar'da gümüş sikkeler önce, bakır sikkeler sonra sıralanmış ve okuyucunun-araştırmacının daha rahat bulması sağlanmaya çalışılmıştır. Kullanılan kısaltmalar, özellikle istenilen sikkenin kaynağına ulaşılmasını sağlamak amacıyla verilmiştir.

Katalogda yer alan sikkelerin karşılıkları en güzel örnekler arasından seçilerek, okuyucunun bütün detayları ve yazıları görmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Hangi sikkenin katalogu oluşturan sikke olduğu, her sikkenin karşısındaki açıklamada belirtilmiştir. Alınan resimlerin hangi koleksiyon, müze, katalog ya da müzayededen alıntılındığı belirtilmiş, bunun içinde kısaltma tablosu verilmiştir. Estetik güzelliği, bilimsel dipnotlara boğdurmamak için alıntıları, son not olarak kitabın arka kısmında verme mecburiyeti benimsenmiştir. Uzun yıllar alan konulardan biri de renk ve resim kalitesidir, farklı programlar kullanılarak teknik problemler aşılmışsa da tam anlamıyla istenilen yüzde yüz netlik ve düşünülen renk ayarı yakalanamamıştır. Profesyonel fotoğrafçılar tarafından farklı ülkelerde her bir sikke, stüdyolarda özel ışık efektleri ile çekilmişse de aranan kalite daha elde edilememiştir, resim standartlarında en iyisini yakalama çalışmaları halen devam etmektedir.

Kafkaslar'dan geri çekilirken Sivas, Kars ve Erzurum'a göç eden Karapapak-Terekeme Türkleri, nüfus iskân politikasına bağlı olarak bu şehirlere yerleştirileceklerdir.² Sultan Abdulhamid Han'ın "zincirsiz aslanım" dediği Mihrali Bey'in³ adının baba tarafından yakın akrabalarının çocuklarına verilerek yaşatılmaya çalışıldığı bilinmektedir. Terekemelerin 93 (1877-8) Harbi ve sonrası çarpışmalardaki kahramanlıkları sebebiyle Mihrali Bey sembol bir isim haline gelmiştir. Mihrali Bey, Atatürk'ün hayran olduğu komutanlardan biridir. Mihrali Bey Türküsü, Mustafa Kemal'in en çok dinlediği kahramanlık türküleri arasındadır. Sikke ve diğer eserlerin içinde yer aldığı Ahıskalı Mihrali Bey Katalogu, adını Karapapak-Terekeme kahramanı Mihrali Bey'den almıştır. Onun akrabası olan Mihrali-Mehrali Bey'in babaları göç sırasında Sivas'a giderken Erzurum'un Oltu ilçesinde kalmış, adıyla dedesinin adını yaşatmış ve ona ait ne varsa muhafaza etmeye çalışmıştır. Katalog çalışması ise bu hikâyenin geçmişten günümüze ulaşan canlı tezahürüdür.

Doç. Dr. Mustafa KALKAN

Astana/Kazakistan-2023